

УДК 005.3:339.137.2:631.11

Слинчук К.П., аспірант *[©]

Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто теоретичні та методологічні основи формування системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Досліджено переваги та недоліки методів оцінки конкурентоспроможності підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, система управління, метод, системний підхід, підприємство.

Постановка проблеми. Розвиток сільськогосподарських підприємств є важливим елементом аграрної політики України. Конкурентоспроможність підприємств, як об'єкт управління – це комплекс взаємопов'язаних елементів, які направлені на підвищення конкурентних переваг. Формування конкурентоспроможності аграрних підприємств, вимагає створення нових підходів та методів управління, які обумовлюють застосування системного підходу. Недостатня кількість практичних та теоретичних методів у системі управління конкурентоспроможністю підприємств України, передбачило актуальність дослідження цієї проблеми.

Аналіз основних досліджень. Вагомий внесок у дослідження теорії і практики системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств здійснили вітчизняні вчені економічної аграрної науки, а саме В. Андрійчук, В.П. Галушко, О.Д. Гудзинський, А. Діброва, С. Кваша, П. Саблук та ін. Однак, вивчення цього питання ще й досі залишається важливим.

Мета статті. Вивчення теоретичних засад при формуванні системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Проведення порівняльної характеристики методів оцінки конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Актуальність вивчення конкурентоспроможності підприємства на теоретичному і методичному рівнях обумовлюється наявністю традиційних і нових дискусійних питань, пов'язаних і принциповим значенням конкурентоспроможності у забезпеченні успішного функціонування підприємства (особливо з позицій стратегічного розвитку), а також проявами зміни природи конкуренції і самого підприємства в сучасному світі. Така ситуація спонукала до формування широкого спектру тлумачень цього поняття (з різними рівнями деталізації та конкретизації), а також

* Науковий керівник – д.е.н., професор Гудзинський О.Д.

© Слинчук К.П., 2012

різноманітних, не завжди достатньо аргументованих, методик оцінювання конкурентоспроможності підприємств, які використовуються в управлінні конкурентоспроможністю.

Конкурентоспроможність підприємства – комплексне, багатофакторне поняття, яке складно піддається економічній інтерпретації. Бажання фахівців виявити економічну сутність конкурентоспроможності підприємства обумовило існування значної кількості різноманітних формувань, а динамічні зміни ринкового середовища спонукали до спроб їх урахування у визначенні конкурентоспроможності підприємств. Цими обставинами пояснюється несталість термінології і, відповідно, теоретичних і методологічних засад управління конкурентоспроможності підприємств, а також різний рівень їх глибини і конкретизації [1, С.75].

В економічній літературі не має однозначного визначення процесу управління конкурентоспроможністю підприємства. Наприклад, О.Є. Кузьмін і Н.І. Горбаль під управлінням конкурентоспроможністю підприємства розуміють ті аспекти виконання загальних функцій управління, які визначають політику у сфері створення і реалізації конкурентоспроможних товарів, цілі і відповідальність у даній сфері діяльності суб'єкта господарювання, що реалізуються за допомогою таких засобів, як планування конкурентоспроможності, оперативне управління нею, її забезпечення й підвищення в рамках певної системи конкурентоспроможності [2, С. 131].

На нашу думку, вдалим є визначення І.О.Піддубного і А.І. Піддубної, управління конкурентоспроможністю підприємства як напрям менеджменту, спрямований на формування, розвиток і реалізацію конкурентних переваг та забезпечення життєдіяльності підприємства як суб'єкта економічної діяльності [3, С. 58].

Об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємства є рівень конкурентоспроможності, необхідний і достатній для забезпечення життєздатності підприємства як суб'єкта економічної конкуренції [4, С. 387]. З цією думкою можна погодитися, однак, ми вважаємо, що об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємств виступає не лише рівень його конкурентоспроможності, а й інші фактори, які забезпечують конкурентоспроможність виходячи з обраної стратегії розвитку підприємств (наприклад, завоювання лідерських позицій).

Суб'єктами управління конкурентоспроможністю підприємства є певне коло осіб, що реалізують його (управління) мету: власник підприємства; вищий управлінський персонал підприємства; лінійні менеджери операційних підрозділів підприємства; менеджери-економісти консалтингових фірм; державні та відомчі управлінські структури та органи [4, С. 389]. Однак, на нашу думку, дане твердження потребує уточнення менеджери-економісти консалтингових фірм, державні та відомчі управлінські структури та органи можуть, залежно від наданих ними послуг, сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств.

Управління конкурентоспроможністю підприємства може бути визначено сукупністю елементів, за допомогою яких встановлюються етапи розвитку досліджуваних процесів.

Процес управління конкурентоспроможністю підприємства включає в себе наступні дії: моніторинг конкурентного середовища та оцінку конкурентної ситуації в галузі та на ринку; діагностування конкурентоспроможності підприємства та його основних суперників; конкурентне позиціонування підприємства – вибір стратегічних господарських підрозділів із перевагами у конкурентній боротьбі; розробка концепції та стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства; реалізація конкурентної стратегії підприємства [4, С. 393].

Отже, комплекс взаємозалежних елементів називається системою. Система (грец. – “складене з частин”, “поєднання”, від “поєдную, складаю”) – комплекс підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність [5, С. 361].

Забезпечення ефективної діяльності підприємств досягається не одним фактором, а є результатом об'єднання декількох елементів одночасно. Саме тому, доцільним є використання системного підходу, при формуванні методології управління конкурентоспроможністю підприємств.

Ми погоджуємося з думкою О.І. Драган, що системний підхід дозволяє зрозуміти необхідність і сутність управління конкурентоспроможністю підприємства.

Системний підхід вимагає чіткої науково обґрунтованій методологічний апарат, ядром якого має стати стратегія розвитку підприємства, з побудовою різноманітних моделей поведінки як усієї системи в цілому, так і окремих її підсистем [6, С. 78]. Однак, ми вважаємо, що системний підхід необхідно розглядати в розширеному варіанті в організаційній взаємодії концепції розвитку, програми розвитку і стратегії розвитку господарюючих структур.

Тарнавська Н.П. відзначає, що відповідно до базових положень системної методології управління, дослідження проблеми конкурентоспроможності підприємства передбачає її розгляд з позицій багаторівневості і наскрізності. При цьому основними структуроутворюючими одиницями системи є її елементи (підприємство – елемент конкурентного середовища як системи взаємодіючих суб'єктів господарювання, робоче місце – елемент підприємства як відкритої економічної системи). Розглянемо окремі властивості елементів системи, які є суттєвими для побудови методології управління конкурентоспроможністю підприємства:

1. Структурна автономність елемента означає, що кожен елемент підпорядковується умовам функціонування системи, розвивається і видозмінюється під впливом керівних дій, однак має ресурс саморозвитку (самоудосконалення) на основі використання власних можливостей.

2. Функціональна специфічність елемента, яка виявляється через виконання елементами конкретних функцій при взаємодії з іншими елементами, здатними до взаємодії (на основі їх сумісності).

3. Інтегрованість елемента, яка передбачає можливість реалізації завдань одного елемента за умови функціонування і реалізації своїх завдань іншими елементами (без конкретного елемента не можуть реалізовуватися інші).

Отже, відсутність системності у теоретичних обґрунтуваннях та практичних рекомендаціях призводить у кінцевому результаті до здійснення неефективної управлінської діяльності на макро- і мікрорівнях у сфері управління конкурентоспроможністю [1, С. 161].

На основі вивчення різних літературних джерел [4,6,7] і власних досліджень було систематизовано основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємств, їх порівняльну характеристику наведено в табл. 1:

1. метод самооцінки діяльності;
2. методи, що базуються на теорії рівноваги фірми і галузі;
3. метод, що заснований на теорії ефективної конкуренції;
4. матричні методи оцінки рівня конкурентоспроможності;
5. метод, що базується на аналізі порівняльних переваг підприємств-конкурентів;
6. підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства, які пов'язують її рівень з показниками якості (конкурентоспроможності) продукції, що випускається;

Таблиця 1

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств та їх порівняльна характеристика

Назва методу	Суть методу	Переваги методу	Недоліки методу
Метод самооцінки діяльності	Основа на експертній оцінці всіх показників діяльності підприємства	Метод дозволяє сформувати теоретичні і тактичні плани для вирішення задач, що гарантує просування вперед	Досить суб'єктивний
Методи, що базуються на теорії рівноваги фірми і галузі	Під рівновагою розуміють такий стан підприємства, коли йому не потрібно переходити на наступну стадію	Дає можливість оцінити показники відносної вартості факторів виробництва у конкурентів	Метод, не відображає вплив факторів внутрішнього середовища, а лише зовнішні умови роботи підприємства

Продовження таблиці 1

Назва методу	Суть методу	Переваги методу	Недоліки методу
Метод, що заснований на теорії ефективної конкуренції	Для аналізу конкурентоспроможності проводиться співставлення положення підприємства, що входить в галузь, з конкурентами та з середньогалузевими показниками	Дає достатньо повний аналіз внутрішнього стану підприємства, його слабкі та сильні сторони стосовно конкурентів	Значний обсяг трудомістких розрахунків, складно зібрати всі необхідні данні
Матричні методи оцінки рівня конкурентоспроможності	Основою цих методів є концепція життєвого циклу товару	Розвиток конкуренції досліджується в динаміці	Концентрація відбувається лише на одній стратегії
Метод, що базується на аналізі порівняльних переваг підприємств-конкурентів	Підприємство завойовує конкурентні позиції на ринку на основі наявності порівняльних переваг	Метод поширений та простий у застосуванні	Не відображає рівень адаптації підприємства до швидких змін зовнішнього середовища
Методи, що ґрунтуються на теорії якості товару	Чим вищою є конкурентоспроможність продукції, тим вищою є конкурентоспроможність виробника	Контроль якості виготовлених товарів	Конкурентоспроможність визначається лише показником конкурентоспроможності товару; метод підходить для виробників одного виду продукції
Метод визначення позиції в конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства	Отримання конкурентних переваг відбувається за рахунок аналізу внутрішнього стану підприємства	Дозволяє оцінити положення підприємства по відношенню до конкурентів та окремі елементи потенціалу	Трудомісткість алгоритмів та складність в інформаційному забезпеченні розрахунків

Продовження таблиці 1

Назва методу	Суть методу	Переваги методу	Недоліки методу
Метод, заснований на теорії мультиплікатора	Метод, характеризує ланцюжок послідовних залежних ефектів	Метод, дає можливість оцінити безліч показників підприємства	Дає можливість отримати непрямую оцінку конкурентних переваг одного кластера виробника над іншим
Інтегральний метод	Включає в себе два критерія: критерій, що відображає ступінь задоволення потреб споживача; критерій ефективності виробництва	Метод, достатньо простий, наочний; дозволяє отримати однозначну оцінку конкурентоспроможності виробника	Використовується для оцінки конкурентоспроможності монопродуктових підприємств; не можна визначити резервів для підвищення конкурентних переваг
Метод бенчмаркінгу	Метод, за допомогою якого підприємство проводить порівняння своєї продукції та маркетингової діяльності з практикою прямих конкурентів	Метод охоплює багато сфер діяльності підприємства (маркетинг, фінансовий менеджмент, логістику...)	Існує ризик невірно обрати товар або підприємство еталон
Методи, що засновані на методиках комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства	Конкурентоспроможність підприємства характеризує оцінка ринкової вартості бізнесу	Збільшення показника ринкової вартості підприємства залежить від рівня забезпечення конкурентоспроможністю	Будь-які зміни (погіршення платоспроможності, зниження рентабельності виробництва) впливає на зниження ринкової вартості підприємства

* Складено автором за вивченням літературних джерел [4,6,7] та нашими доповненнями.

7. метод визначення позиції в конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства;
8. метод, заснований на теорії мультиплікатора;
9. інтегральний метод;
10. метод бенчмаркінгу;
11. методи, що засновані на методиках комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Вказані методи кардинально відрізняються за своєю сутністю та базою формування показників конкурентоспроможності. Використання їх може бути зручним в різних ситуаціях залежно від специфіки галузі, до якої належить досліджуваний об'єкт [6, с.47].

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств необхідно використовувати в комплексі, залежно від класифікації та типу організації.

Під системою управління конкурентоспроможністю підприємства також розуміють сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для створення й реалізації умов, які, своєю чергою, сприятимуть створенню конкурентних переваг для підприємства у теперішньому чи майбутньому бізнес середовищі [8, с.114]. Проте, нашими дослідженнями було доведено необхідність уточнення даного поняття.

Тому, для вітчизняних виробників процес створення системи управління конкурентоспроможністю є незамінним, його впровадження дозволить підвищити рівень розвитку підприємств, використовуючи при цьому менші обсяги ресурсів.

Висновки. У результаті проведених досліджень було виявлено, що для ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств використання одного методу оцінки конкурентоспроможності є недостатнім. В основі теоретико-методологічних засад має бути системно-комплексний підхід. Можна стверджувати, що використання системного підходу сприяє прийняттю більш ефективних рішень в системі управління конкурентоспроможністю, допомагає комплексно оцінити виробничо-господарську діяльність, вдосконалити системи планування і контролю на підприємстві.

Література

1. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.
2. Кузьмін О.Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Підручник / О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль. – Львів : Компакт-ЛІВ, 2005. – 304 с.
3. Піддубний І., Піддубна Л. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методолгічні аспекти розвитку // Економіка України. – 2006. - №8.
4. С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.

5. Навчальний економічний словник-довідник (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії. Укладачі: В.С. Іфтемчук, В.А. Григорев, М.І. Малінич, Г.Д. Шутак/ За наук. ред. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемчука. – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: “Магнолія 2006”, 2007. – 688 с.

6. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. – К.: ДАКККіМ, 2006. – 144 с.

7. Ю.Б. Иванов, А.Н. Тищенко, Н.А. Дробитько, О.С. Головка Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия Харьков, ХГЭУ – Торнадо, 2003

8. Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.12. – 348 с.

Summary
Slynychuk C.P.

National University of Bioresources and Environmental of Ukraine

**SCIENTIFIC BASES OF FORMING SYSTEM MANAGEMENT BY
COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

In the article theoretical and methodological government of enterprises a competitiveness bases are considered. Advantages and lacks of methods of estimation of competitiveness of enterprises are investigational.

Key words: *competitiveness, management system, method, approach of the systems, enterprise.*

Рецензент – д.е.н., професор Шулський М.Г.